

DOI: <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2023.18.292469>

УДК 94:008+327(94)

THE STUDY OF COSSACKS IN THE INTELLECTUAL STUDIES OF THE UKRAINIAN DIASPORA IN AUSTRALIA IN THE SECOND HALF OF THE TWENTIETH CENTURY

Oleksandr Muzychko

PhD (History), Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov
National University
2, Dvorianska Str., Odesa,
65082, Ukraine
ORCID:
<https://orcid.org/0000-0002-8019-2254>
E-mail: sandro06@ukr.net

Citation: Muzychko, O. (2023). The study of Cossacks in the intellectual studies of the Ukrainian diaspora in Australia in the second half of the twentieth century. *Chornomors'ka mynuvshyna: notes of the Department of the history of Cossacks in the South of Ukraine* / V. A. Smolij, ed. Odesa, vol. 18, pp. 157 – 164.

Submitted: 04. 12. 2023

Annotation

The purpose of this article is to investigate how Ukrainians in Australia perceived the Cossacks and popularized knowledge about the Cossacks. The tasks of the article are to write about those persons who mentioned the Cossacks, what they wanted, the circumstances and directions of their activities. The sources for writing the article are materials from the periodical press of the Ukrainian Australian diaspora, some archival materials, works of representatives of the Ukrainian diaspora, articles about their activities in the memoir direction (memoirs, obituaries). In historiography, there is no statement of the question that is the topic of consideration of our article. However, individual comments are contained in personal articles about some of the heroes of our article. It is also worth noting as a historiographical base the articles devoted to the general development of Ukrainian studies (Ukrainian studies) in Australia. It was concluded that against the background of the work of Ukrainian humanitarians, poets, writers, artists of Canada, the USA, and Western Europe, Cossack studies in Australia developed at a catch-up pace, which was due to the relative youth of the diaspora on the fifth continent. Most of the mentioned characters developed their previous work in Australia (first of all, we are talking about Ivan Rybchyn). Some of the scientists who had the potential for relevant studies (S. Narizhnyi, E. Zavalynskyi) did not show activity for various reasons.

However, the very presence of a trace of Cossack studies in the activities of the Australian intelligentsia eloquently testifies to the potential of the Cossack idea for the consolidation of Ukrainians. The most original work among Australian scientists belongs to O. Zybachynskyi, who managed to include the Cossacks in a broad historiosophical context. The merit of I. Rybchyn was the analysis of the phenomenon of Cossacks in a psychological context. He also subjected the phenomenon of Cossacks to a more objective and at the same time neoconservative analysis. But in the discourse of the Australian diaspora, as well as other diasporas, a neo-populist and neo-romantic view of the Cossacks prevailed. Undoubtedly, the numerous remarks of Australian Ukrainians about the nation-building activities of the Cossacks and their struggle against Russian imperialism are relevant in the conditions of the current Russian threat. In general, Australian Cossack studies have demonstrated an original synthesis of interdisciplinarity.

Key words: *Cossack studies, Australia, diaspora, historiography, art, interdisciplinary relations.*

КОЗАКОЗНАВСТВО В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ СТУДІЯХ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ АВСТРАЛІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Олександр Музичко

Доктор історичних наук, доцент
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова
вул. Дворянська, 2,
м. Одеса, 65082, Україна
ORCID:
<https://orcid.org/0000-0002-8019-2254>
E-mail: sandro06@ukr.net

Цитування: Музичко О. Козакознавство в інтелектуальних студіях української діаспори Австралії у другій половині ХХ ст. *Чорноморська минувшина: записки Відділу історії козацтва на півдні України: зб. наук. праць/ за ред. В. А. Смоля. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2023. Вип. 18. С. 157 – 164.*

Отримано: 04.12.2023

Анотація

Метою цієї статті є виявлення особливостей функціонування традиції усвідомлення козаків як надважливого архетипу української історії серед донедавна наймолодшої великої української діаспори – австралійської. Завданнями статті є окреслення кола осіб, що згадували про козаків, мотивації, обставини та напрями їх діяльності. Зроблено висновок, що на тлі доробку українських гуманітаріїв, поетів, письменників, митців Канади, США, Західної Європи козакознавство Австралії розвивалось у наздоганяючому темпі, що було зумовлено відносною молодістю діаспори на п'ятому континенті. Більшість зі згаданих персонажів розвивали в Австралії свій попередній доробок (передусім, йдеться про Івана Рибчина). Деякі з вчених, що мали потенціал для відповідних студій (С. Наріжний, Є. Завалинський) з різних причин не виявили активності.

Проте, сама наявність козакознавчого сліду у діяльності австралійської інтелігенції промовисто свідчить про потенціал козацької ідеї для консолідації українців. Найоригінальніший доробок серед австралійських вчених належить О. Зибачинського, який зумів включити козацтво у широкі історіософський контекст. Заслугою І. Рибчина був аналіз феномену козацтва у психологічному контексті. Він же піддав феномен козацтва більш об'єктивному, а водночас неоконсервативному аналізу. Але у дискурсі австралійської діаспори, як, втім, й інших діаспор, переважав неонародницький та неоромантичний погляд на козацтво. Безумовно, актуальними в умовах нинішньої російської загрози є численні зауваження австралійських українців про націєтворчу діяльність козаків, боротьбу їх проти російського імперіалізму. Загалом, австралійські козакознавчі студії продемонстрували оригінальний синтез міждисциплінарності.

Ключові слова: козакознавство, Австралія, діаспора, історіографія, мистецтво, міждисциплінарні зв'язки

В умовах екзистенційної війни з російським ворогом україністика дедалі розвивається, реагуючи на нові виклики. До глобальних викликів належить переформатування української нації у бік транснаціональної, транскордонної світової спільноти. Війна викликала велику хвилю української еміграції, що долучилася до і без того великого числа українців, що в останні десятиліття залишала Батьківщину переважно з соціально-економічних причин. Від того як українцям материкової та діаспорної частин української нації вдасться зберегти та примножити зв'язки, залежить майбутнє української нації.

Діаспора традиційно відіграє роль провідника українських інтересів у світі, сприяє популяризації її культури та історії. Сьогодні, коли один з фронтів війни є, безумовно, інформаційний, важливо враховувати та використовувати потенціал діаспори. Усвідомлення цих моментів інтелектуальною спільнотою стимулює її до подальших різнобічних досліджень феномену української діаспори в історичній перспективі, що дозволяє встановити глибший зв'язок між минулим та сучасним, виявити нові перспективи.

Українські емігранти та діаспоряни завжди прагнули зберігати базові традиції своєї нації. До них належала історія та історична пам'ять. У цій історичній пам'яті вагоме місце належало та належить українському козацтву як втіленню героїчних засад існування українців, бо героїзація, плекання вольових засад, були і залишаться базовими основами нації, попри бажання деяких «деконструкторів», що воюють з вітряками, «скидаючи з постаментів» усталених героїв та «руйнуючи міфи», щоправда, не забуваючи при тому створювати нові, вигідні собі.

Метою цієї статті є виявлення особливостей функціонування традиції усвідомлення козаків як надважливого архетипу української історії серед донедавна наймолодшої великої української діаспори – австралійської. Завданнями статті є окреслення кола осіб, що згадували про козаків, мотивації, обставини та напрями їх діяльності.

Джерелами до написання статті є матеріали періодичної преси української австралійської діаспори, деякі архівні матеріали, праці представників української діаспори, статті про їх діяльність мемуарного спрямування. В історіографії відсутня постановка питання, що є темою розгляду нашої статті. Проте, окремі зауваження містяться у персонологічних статтях про деяких героїв нашої статті [1;5;23]. Також варто зазначити в якості історіографічної бази статті, що присвячені загальному розвитку україністики (українознавства) в Австралії [4].

Серед представників першої хвилі українців в Австралії у післявоєнний період були й представники інтелігенції. Намагаючись ствердити українську ідентичність, вони закономірно та традиційно зверталися до козацької тематики. Прикладом реалізації цієї практики у мистецькій сфері є діяльність уродженця Полтавщини, художника, Василя Цибульського (Цибулько), який на своїх полотнах зображував запорозьких козаків [26]. У 1952 році художник Тимофій Мисак одержав почесну нагороду на виставці у Сідней за картину «Син українського козака» [24, с. 675]. Максим Окопний намалював копію знаменитої картини І. Рєпіна «Запорожці» [24, с. 674].

У музичному мистецтві прагнення продемонструвати козацький архетип української культури відбилося в діяльності танцювального ансамблю «Кубанські козаки». Лідерами ансамблю пісні та танцю, що був заснований у Мельбурні у 1956 році, були Василь та Лілея Коваленки. Ансамбль до 1980 року здійснив 10 тисяч виступів на сцені у багатьох країнах, понад 150 виступів на телебаченні [14, с. 27]. Ансамбль також записав три альбоми: «Ритм України!», «Beat of the Ukraine!», «Колись і тепер». Останній з цих альбомів був записаний у 1970-х роках у Франції за аранжування французького композитора Жана-Клода Нода.

У 1983 році Валентин Василенко заснував у Мельбурні танцювальний ансамбль «Байда козаки». У 1989 р. Марина Березовська стала хореографом ансамблю «Байда козаки». У 1990 році ансамбль виступив перед прем'єр-міністром Австралії Робертом Говком [25, с. 324]. У репертуарі балетного ансамблю «Дніпро» під керівництвом Н. Денисенко був танець «Запорожці», з яким вони зокрема тріумфували на першому мистецькому фестивалі у місті Аделаїда у 1960 році.

Козацькі образи, історія, символіка є базовими для розвитку кобзарського мистецтва в Австралії, творчості кобзарів Г. Бажула, В. Мішалова, Петра та Федора Деряжних. Наприклад, у мистецькому доробку Петра Деряжного є твори «Край козацький» та «Слава Отаману». За зауваженням австралійського музиканта А. Мірошника, сіднейський хор «Боян» «під визначним проводом свого диригента В. Матіяша хор оживив усі якості старих козацьких пісень у досконалому виконанні, в

якому його пребагата повнота звуку змагалась у контрастах з найніжнішими «п'янісімо» й дала слухачеві повну насолоду» [11, с. 188].

Широко представлена козацька тематика у тісно пов'язаних між собою поетичному, прозовому, публіцистичному та літературознавчому дискурсах.

Петру Сагайдачному присвятив свій вірш сіднейський поет Василь Онуфрієнко [15, с. 20-21]. У вірші «Над рідним селом» поет протиставив козацьку минувшину України поневоленому стану в умовах московської окупації [16, с. 29].

Козацькі звичаї виступають втіленням духу українського народу у віршах українських поеток Австралії. У поезії «Вставайте, гетьмани!» 1972 року поетка Тетяна Волошка (псевдонім Тетяни Олександр) писала:

«Та ні, не пропала козацька слава –
Пів тисячі років живе.
Вона ще зміцніє, сніг сонцем розвіє –
Як лід навесні попливе!
Вставайте, гетьмани, розбийте кайдани!
Збудить збайдужілі серця.
Хай Воля знов стане, загоїть всі рани
Йй свіжого треба вінця!» [13, с. 94].

Не менш зарядженою оптимістичним героїзмом була Зоя Когут. У вірші «Ой думи, ви, думи!»:

«Були в нас, правда, певні Кочубеї,
Нещасна доля, зраджена любов...
Але зате – у нас були й ідеї!,
И текла – в горілці вимочена кров!!!
Тож не міняймо на чужі монети
Цю спадщину! Хай Заходіві – Цур!
Ми вип'єм чарку за старі прикмети,
Козацьких, не розбавлених натур!!» [13, с. 130].

Автором історичних романів про Г. Орлика та К. Розумовського, численних оповідань та публіцистичних заміток на козацьку тематику був Микола Лазорський [1; 10].

Показово, що видатний австралійський письменник та літературознавець Дмитро Нитченко узяв собі творчий псевдонім «Дмитро Чуб», що явно викликав передусім козацькі асоціації. У 1978 році онук Д. Нитченка Юрій заснував у Мельбурні книжкове видавництво «Байда», логотипом якого було обрано козака з мушкетом. У 1980 році у перекладі Юрія Ткача видавництво видало твір Василя Шевчука «Брати по крові» – історичну повість про українських козаків з романтичним сюжетом. Донька Д. Нитченка Леся (творчий псевдонім Леся Богуславка) є автором низки оповідань про свої подорожі до України, в яких часто наголошувала на козацьких традиціях України [2].

У своїх працях Д. Нитченко підкреслював козацьку складову біографії та поглядів Г. Сковороди, знайомив читачів зі змістом «Літопису Самовидця», станом козацьких могил під Берестечком, наголошував на козакофільстві як головному доказі українства художника Іллі Рєпіна, висвітлення козацтва у творчості Ліни Костенко [26; 27]. Козацька тематика була представлена у святковій культурі українців Австралії. Так, у 1995 році українська громада Вікторії влаштувала український фестиваль «Козак» на вулиці перед Народним Домом [25, с. 273].

Наукові дослідження в Австралії не досягли рівня Канади та США, де, зокрема, козакознавство посіло провідні позиції. Проте, й на зеленому континенті були започатковані козакознавчі студії. Передусім йдеться про заснування у 1950 році у Сідней Наукового товариства ім. Шевченка в Австралії на чолі з Євгеном Пеленським. Одним з наступних і довготривалих голів товариства у 1962 – 1970 роках був Іван Рибчин. Він народився на Станіславщині (нині – Франківщині). Під час Першої світової війни воював у лавах Українських січових стрільців. Завершив навчання у Віденському університеті у 1917 році, а у 1920 р. захистив тут дисертацію. Вчителював, брав участь у розбудові державних органів ЗУНР. Потім вчителював на Галичині. Рятуючись від советської окупації, опинився в Австрії, де викладав у Грацькому університеті. У 1950 році переїхав до Австралії, де мешкав, переважно у Сідней, до самої смерті у 1970 р. [5, с. 170]. У 1954 р. І. Рибчин виступив в Українському клубі Сіднею з доповідями «Польсько-українські взаємини в козацькі добі з точки погляду філософії соціології» та «Богдан Хмельницький – в 300-річчя його смерті» [20, с. 25].

У 1949 р. захистив габілітаційну працю «Соціопсихічна динаміка українського козацтва», за яку йому було присвоєно звання доцента історії та соціології східних слов'ян Грацького університету. Проте німецькомовна праця залишалась маловідомою та неопублікованою. Під час австралійського періоду І. Рибчин підготував україномовне доповнене видання, що було видано незадовго до його смерті у Мюнхені [22].

Спираючись на відомі праці істориків (М. Грушевський, М. Кордуба та ін.), використовуючи їх фактичний матеріал, І. Рибчин обрамив його численними психологічними теоріями іноземних вчених та працями модерних іноземних істориків. Метою автора був витриманий, позбавлений неонародницького неоромантизму, погляд на козацтво 16 та 17 століть. Це дозволило йому виявити як позитивні, так і негативні сторони поведінки козаків. Так, він засуджував їх гарячкувату ненависть до уніатів. При тому він не засуджував релігійну ненависть з суто конфесійної точки зору, хоча б тому що сам був греко-католиком, а з суто практичної – ненависть бо «призводить до розпорошення сил, а не до концентрації, не до творчих осягів». Загалом, підхід І. Рибчина відповідав консервативній традиції трактування козацтва, що вітав державотворчі тенденції у козацтві та засуджував анархічні, егалітарні. Як позитивні постаті він розглядав П. Сагайдачного, Б. Хмельницького та І. Виговського, а негативними – І. Сірка та К. Косинського. Багато в чому погляди І. Рибчина спиралися на погляди видатного філософа М. Шлемкевича.

У розвиток включення козакознавства до міждисциплінарної тематики у 1966 році І. Рибчин видав працю про психічні особливості українців, в якій згадав і про козаків [21]. Діяльність І. Рибчина була зауважена в УРСР, хоча, звісно, оцінена негативно, при чому істориком, що не був козакознавцем [9].

Перший том виданої НТШ в Австралії узагальнюючої праці про історію українців на зеленому континенті відкривався статтею члена НТШ Василя Олійника «Шляхами минулого». Одне з центральних місць в історії України автор відвів козацтву. На відміну від низки своїх попередників, що дорікали козакам за недержавницькі інстинкти та дії, В. Олійник рішуче постулював, що саме козацтво є найяскравішим підтвердженням державотворчого потенціалу українського народу. Це сталося завдяки пануванню серед козаків дисципліни. «Козаччина відновила не лише самостійну українську державу та, здавалось, спопелілу вже ідею боротьби за самоіснування народного організму, але й створила легенду чину й змагань за ні від кого незалежне життя-буття і переказала її до наслідування всім наступним

поколінням», – зазначав австралійський українець В. Олійник та приєднувався до тези І Рибчина про козацтво як про український ренесанс. Навіть причину занепаду козацтва він бачив у чеснотах козацтва, його шляхетності, чим користався підступний ворог, московіти [24, с. 22].

Протопресвітер Никодим Плячківський, як наголошувалося в одному з австралійських довідкових видань, «народився 4.3.1905 року на Запоріжжі в родині козацького роду із запорожців», закономірно включив історію українського козацтва у церковний контекст [3, с. 65].

У загальній популярній праці з історії Української православної церкви він наголосив на великому значенні козацтва для її збереження [19, с. 56]. Він наголошував, що головною причиною виникнення козацтва була необхідність захисту кордонів. Тому виник своєрідний орден, подібний до західноєвропейських лицарських орденів. Січ не знала нерівності. Козаків об'єднувало сповідання православної віри. Б. Хмельницький пішов проти волі Української церкви, уклавши союз Московським царством, що брутально порушувало права церкви та козаків.

Тривалий час (1950 – 1993 рр) прожив один з головних лідерів українського національного руху на Буковині у міжвоєнний період Орест Зибачинський. В Австралії він опублікував низку філософських та політологічних праць, частину з яких є підстави вважати також історіософськими. Критика відзначала ці праці як оригінальні, з чим не можна не погодитись і тепер. Багато оцінок російського шовінізму, імперіалізму, геополітичної загрози від росіян тепер виглядають ще гостріше та актуальніше. В одній з праць О. Зибачинський зауважив, що Русь не спромоглася витворити на основі візантійської віри свою філософію життя й тому занепала. Натомість цю роль взяло на себе козацтво, яке він в оригінальний спосіб порівняв з ренесансом у Західній Європі [8, с. 51 – 53].

Проте вчений був далекий від ідеалізації козацтва. Він наголошував, що козацтву не вдалося вийти поза межі православної ортодоксальної ідеї. Це було фатальним з огляду на поглинання Гетьманщини Москвою, що використала саме гасла захисту православної віри. Козацьке свободолюбство стало однією із складових концепції О. Зибачинського про згуртування українців у сучасності для здійснення інтегральної революції, що призведе українців та Україну у Нову Добу [7, с. 102].

Показово, що найбільш знаковою у науковій діяльності провідного модерного україніста Австралії літературознавця та культуролога Марка Павлишина є стаття «Козаки в Ямайці: постколоніальні риси в сучасній українській культурі», в якій автор привітав постколоніальний дискурс в українській культурі та науці. У своїх нарисах М. Павлишин часто приділяв увагу козацькій тематиці у творах українських письменників (І. Котляревського, Т. Шевченка, О. Гончара, П. Загребельного), вважаючи козацтво важливим архетипом української культури, і, таким чином, сприяючи затвердженню цього архетипу й серед української діаспори Австралії [17; 18].

Під час сьомого педагогічного з'їзду у грудні 1974 року була прочитана доповідь Романа Федевича «Козацькі морські походи» [24, с. 573].

Здобуття Україною незалежності було ознаменовано виданням у 1999 році у Мельбурні книги австралійського бізнесмена та мецената, засновника видавництва «Фортуна» у Мельбурні, Петра Кардаша та українського історика Сергія Кота «Слава українського козацтва». Власне, важко назвати цю книгу суто авторською, адже фактично це був альманах, компіляція різних текстів про козацтво. Перевагою книг була якісна поліграфія та наявність ілюстрацій, зокрема, й з австралійських приватних зібрань [12]. Праця не була науковою, а радше виконувала популяризаторську функцію.

Отже, на тлі відомого доробку українських гуманітаріїв, поетів, письменників, митців Канади, США, Західної Європи козакознавство Австралії розвивалось у наздоганяючому темпі, що було зумовлено відносною молодістю діаспори на п'ятому континенті. Більшість зі згаданих персонажів розвивали в Австралії свій попередній доробок (передусім, йдеться про Івана Рибчина). Деякі з вчених, що мали потенціал для відповідних студій (С. Наріжний, Є. Завалинський) з різних причин не виявили активності. Проте, сама наявність козакознавчого сліду у діяльності австралійської інтелігенції промовисто свідчить про потенціал козацької ідеї для консолідації українців. Найоригінальніший доробок серед австралійських вчених належить О. Зибачинському, який зумів включити козацтво у широкі історіософський контекст. Заслугою І. Рибчина був аналіз феномену козацтва у психологічному контексті. Він же піддав феномен козацтва більш об'єктивному, а водночас неоконсервативному аналізу. Але у дискурсі австралійської діаспори, як, втім, й інших діаспор, переважав неонародницький та неоромантичний погляд на козацтво. Безумовно, актуальними в умовах нинішньої російської загрози є численні зауваження австралійських українців про націєтворчу діяльність козаків, боротьбу їх проти російського імперіалізму. Загалом, австралійські козакознавчі студії продемонстрували оригінальний синтез міждисциплінарності.

Джерела та література:

1. Богданова М. Особливості відображення козацької епохи в історичних оповіданнях Миколи Горбаня, Олександри Єфименко, Раїси Іванченко, Андріана Кашенка, Миколи Лазорського, Ореста Левицького. Особливості української історичної прози ХХ століття. Донецьк, 2008. С. 174 – 196.
2. Богуславець Л. На прощу до рідної землі. Мельборн, 1984. 139 с.
3. Будівничі Катедри Українознавства в Австралії (Пропам'ятна Книга). Сідней, 1984. 80 с.
4. Гай-Нижник П. Започаткування та розвиток українознавчих досліджень в Австралії у другій половині ХХ ст. *Гілея*. 2013. Вип. 79 (№12). С. 155 – 157.
5. Енциклопедія української діаспори том 4: Австралія, Азія, Африка. / Ред. Василь Маркусь та ін. Нью-Йорк, 1995. 251 с.
6. Жила В. Рец. на: Зибачинський О. Воля до свободи. *Український історик*. 1993. № 1 – 4. С. 225 – 228.
7. Зибачинський-Орлан О. Меч духа. Вінніпег, 1980. 111 с.
8. Зибачинський О. Ренесанс – реформація – революція Сідней-Чикаго, 1969, 88 с.
9. Котляр М. Ф. Рибчин І. Динаміка українського козацтва. Мюнхен, 1970. *Український історичний журнал*. 1971. № 7. С. 152 – 154.
10. Лазорський М. Світлотіні (збірник історичних нарисів, оповідань, статей, спогадів 1949-1969). Мельбурн, 1973. 400 с.
11. Мірошник А. М. Музика і доля. Київ, 2008. 172 с.
12. Мицик Ю. А. *Звичайний плагіат* (Рец. на книгу : П. Кардаш, С. Кот "Слава українського козацтва". Мельборн; Київ, Фортуна, 1999. *Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська академія»*. Т. 18: Історичні науки. Київ, 2000. С. 85 – 87.
13. *Новий обрій*. Ч. 5. 1974.
14. *Новий обрій*. 1980. Ч. 6.
15. Онуфрієнко В. *Земля незабуття*. Сідней, 1976. 95 с.
16. Онуфрієнко В. Поезії. Вірші оригінальні і перекладені 1956 – 1992. 374 с.
17. Павлишин М. Канон та іконостас: Літературно-критичні статті. Київ, 1997. 447 с.
18. Павлишин М. Література, нація і модерність. Львів; Київ, 2013. 88 с.
19. *Плічковський Н.* Нарис історії Української Православної Церкви. Сідней, 1985. 125 с.
20. Радіон С. Нарис історії Наукового Товариства ім. Шевченка в Австралії (1950 – 1975) Мельборн, 1976. 231 с.
21. Рибчин І. Геопсихічні реакції і вдача українця. Мюнхен, 1966. 38 с.
22. Рибчин І. Динаміка українського козацтва. Мюнхен, 1970. 112 с.

23. Свідзинський А. Історіософська спадщина Ореста Зибачинського. *Сучасність*. 1995. Вип. 6. С. 88 – 94.
24. Українці в Австралії: матеріали до історії поселення українців в Австралії. /Ред. Т. Ляхович. Т. 1. Мельбурн, 1966. 862 с.
25. Українці в Австралії. Т. 2. /Ред. Марко Павлишин та ін. Мельбурн, 1998. 1104 с.
26. Чуб Д. Люди великого серця (Статті, розвідки, спогади). Мельбурн, 1981. 243 с.
27. Чуб Д. В дзеркалі життя й літератури. Мельбурн, 1982. 200 с.
26. Центральний державний архів зарубіжної україніки. Ф. 67 «Цибульський (Цибулько) Василь Євгенович, 1904 – 1992, художник (Австралія)». Спр. 5. 7 арк.

References:

1. Bohdanova, M. (2008). Osoblyvosti vidobrazhennia kozatskoi epokhy v istorychnykh opovidanniakh Mykoly Horbania, Oleksandry Yefymenko, Raisy Ivanchenko, Andriana Kashchenka, Mykoly Lazorskoho, Oresta Levytskoho. *Osoblyvosti ukrainskoi istorychnoi prozy XX stolittia*. Donetsk, s. 174 – 196. [in Ukrainian].
2. Bohuslavets, L. (1984). Na proshchu do ridnoi zemli. Melborn. [in Ukrainian].
3. Budivnychi Katedry Ukrainoznavstva v Avstralii (Propamiatna Knyha). (1984) Sidnei, [in Ukrainian].
4. Hai-Nyzhnyk, P. (2013). Zapochatkovannia ta rozvytok ukrainoznavchykh doslidzhen v Avstralii u druhiu polovynu XX st. *Hileia*. vyp. 79 (№12). s.155 – 157. [in Ukrainian].
5. Entsyklopediia ukrainskoi diiaspory (1995) t. 4: Avstraliia, Aziia, Afryka. Red. Vasyl Markus ta in. Niu-York, [in Ukrainian].
6. Zhyla, V. (1993). Rets. na: Zybachynskyi O. Volia do svobody. *Ukrainskyi istoryk*. 1 – 4. s. 225 – 228 [in Ukrainian].
7. Zybachynskyi-Orlan, O. (1980). Mech dukha. Vinnipeh. [in Ukrainian].
8. Zybachynskyi, O. (1969). Renesans – reformatsiia – revoliutsiia. Sidnei-Chikaho. [in Ukrainian].
9. Kotliar, M.F. (1971). Rybchyn I. Dynamika ukrainskoho kozatstva. Miunkhen, 1970. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 1971. 7. s. 152 – 154. [in Ukrainian].
10. Lazorskyi, M. (1973). Svitlotini (zbirnyk istorychnykh narysiv, opovidan, statei, spohadiv 1949-1969). Melburn [in Ukrainian].
11. Miroshnyk, A. M. (2008). Muzyka i dolia. Kyiv. [in Ukrainian].
12. Mytsyk, Yu. A. (1999). Zvychainyi plahiat (Rets. na knyhu : P. Kardash, S. Kot "Slava ukrainskoho kozatstva". Melborn; Kyiv, Fortuna, 1999. *Naukovi zapysky. Natsionalnyi universytet «Kyievo-Mohylianska akademiia»*. Т. 18: Istorychni nauky. Kyiv, 2000. S. 85 – 87 [in Ukrainian].
13. *Novyi obrii*. Ch. 5. 1974 [in Ukrainian].
14. *Novyi obrii*. 1980. Ch. 6. [in Ukrainian].
15. Onufriienko, V. (1976). *Zemlia nezabutnia*. Sidnei. [in Ukrainian].
16. Onufriienko, V. Poezii. Virshi oryhinalni i perekladeni 1956-1992. [in Ukrainian].
17. Pavlyshyn, M. (1997). Kanon ta ikonostas: Literaturno-krytychni statii. Kyiv. [in Ukrainian].
- 18.. Pavlyshyn, M. (2013). Literatura, natsiia i modernist. Lviv; Kyiv. [in Ukrainian].
19. Plichkovskyi, N. (1985) Narys istorii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy. Sidnei. [in Ukrainian].
20. Radion, S. (1976). Narys istorii Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka v Avstralii (1950 – 1975) Melborn [in Ukrainian].
21. Rybchyn, I. (1966). Heopsykhichni reaktsii i vdacha ukraintsia. Miunkhen. [in Ukrainian].
22. Rybchyn, I. (1970). Dynamika ukrainskoho kozatstva. Miunkhen, 1970. [in Ukrainian].
23. Svidzynskyi, A. (1995). Istoriosofska spadshchyna Oresta Zybachynskoho. *Suchasnist*. Vyp. 6, s. 88 – 94. [in Ukrainian].
24. Ukraintsi v Avstralii: materialy do istorii poselennia ukraintsiv v Avstralii (1966). t. 1. Melburn, [in Ukrainian].
25. Ukraintsi v Avstralii (1998). t. 2. Melborn. [in Ukrainian].
26. Chub, D. (1981) Liudy velykoho sertsia (Statti, rozvidky, spohady). Melborn [in Ukrainian].
27. Chub, D. (1982) V dzerkali zhyttia y literatury. Melborn. [in Ukrainian].
26. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv zarubizhnoi ukrainiky. F. 67 «Tsybul'skyi (Tsybulko) Vasyl Yevhenovych, 1904 – 1992, khudozhnyk (Avstraliia)». Spr. 5. 7 ark. [in Ukrainian].